

USTOZ VA O'QUVCHI MUNOSABATLARI TA'LIM JARAYONIDA

Avezova Sadbarxon Abdumajitovna

Farg'ona shahar 28-umumta'lim

maktabining rus tili va adabiyot fan o'qituvchisi

Annotatsiya. *Ustoz va o'quvchi munosabatlari ta'lim jarayonida juda muhim ahamiyatga ega. Ustoz o'quvchini ilm va amalga yo'naltiruvchi, tarbiyalovchi, rahnamo va do'st bo'lishi kerak. O'quvchi esa ustozini hurmat qilishi, so'zlariga e'tibor berishi, bilim va tajribasidan foydalanishi, maslahatlarini qabul qilishi va unga shukrona aytishi kerak. Ustoz va o'quvchi o'rtasida ishonch, mehribonlik, hamkorlik va odobli munosabat bo'lishi ta'lim sifatini oshiradi.*

Kalit so'zlar: *Maktab, o'quvchi, darslar, iqtidor, tajriba, bilim, zamonaviy, o'qituvchi, ta'lim.*

Ustoz shogirdlik an'anasi tufayli, iqtidorli ustoz o'z maktabini yaratadi, o'zidan keyin bilimdon, iste'dodli shogirdlar qoldiradi, uning hayoti, umri samarali o'tgan bo'ladi. Ma'lumki, bu dunyoning rivojlanishida, insoniyatning taraqqiy etishida ustozning o'rnini beqiyos. Dono xalqimiz "Ta'lim bergan ustozingga rahmat", "Ustoz-otangdek ulug'", "Usta bo'lsang ustozingni unutmang" deb bejiz aytishmagan. Ustoz so'zi o'zbek tilining izohli lug'atida yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi, tarbiyalovchi, murabbiy, rahnamo, o'qituvchi, muallim degan ma'nolarni anglatadi. Aynan ustozlar maktabda bolalarni hayotga tarbiyalaydi. Chunki bolani darslarga jalb qila olishi kerak.

Maktab o'quvchilarini darslarga qiziqtirish pedagogik mahorat va psixologik bilim talab etadi. O'quvchilarni darslarga qiziqtirishning usullari va yo'llari turli bo'lishi mumkin, lekin asosiy maqsad ularning ilmga bo'lgan chanqoqligini oshirish va o'zlashtirish jarayonini qiziqarli va samarali qilishdir. Buning uchun quyidagi maslahatlarga amal qilish mumkin:

- Darslarni o'quvchilarning qiziqishlari, iqtidorlari va imkoniyatlari asosida tashkil etish. Har bir o'quvchi uchun individual yondashuv va yo'nalishlar belgilash.

- Darslarni interaktiv, amaliy va ijodiy usullar bilan o'tkazish. O'quvchilarni faol ishtirok etishga, savol berishga, fikr bildirishga, tajriba almashishga da'vat qilish.

- Darslarni hayotiy, zamonaviy va dolzarb mavzular bilan bog'lash. O'quvchilarga darslarning amaliy ahamiyati va foydasi haqida tushuncha berish.

- Darslarni o'quvchilarning o'zlarining tanlagan sohalar, kasblar va yo'nalishlar bilan bog'lash. O'quvchilarni to'garak ishlari orqali kasb-hunarga yo'naltirish va tanishtirish.

- Darslarni o'quvchilarning o'zlarining shaxsiy va ijtimoiy muammolari bilan bog'lash. O'quvchilarga darslarning ularning hayotida qanday yordam berishi mumkinligini ko'rsatish.

- Darslarni o'quvchilarning o'zlarining fikr va mulohazalarini aks ettiradigan usullar bilan o'tkazish. O'quvchilarni o'z fikrlarini ifodalashga, boshqalar bilan

munozara qilishga, o'z nuqtai nazarlarini himoya qilishga rag'batlantirish.

- Darslarni o'quvchilarning o'zlarining ijodkorlik va ixtiro qobiliyatlarini namoyon qiladigan usullar bilan o'tkazish.

Faqatgina darslarni tog'ri va qiziqarli qilib berish bilan cheklanmay, oldinda kelayotgan hayotiy qiyinchiliklarga ham tayyorlashdan iboratdir. Shu bilan birga maktab o'quvchilarini hayotga tarbiyalash, bu ularni zamonaviy va murakkab dunyoda o'z-o'zini anglash, ifodalash, rivojlantirish, qadrlash, himoya qilish, boshqarish, mustahkamlash, mukammallash va o'z-o'zini xizmat qilishga o'rgatishdir. Buning uchun maktab o'quvchilariga hayotiy bilimlar, ko'nikmalar, qarorlar, fikrlar, his-tuyg'ular, munosabatlar, axloq, odob, ma'naviyat, madaniyat, millat, vatan, din, qonun, huquq, jamiyat, tabiat, fan, texnika, san'at, sport va boshqa sohalar haqida to'g'ri va to'liq ma'lumot berish zarur. Maktab o'quvchilarini hayotga tarbiyalashning asosiy yo'llari va usullari quyidagilardan iborat:

- O'quvchilarni o'zlashtirayotgan mavzular bilan bog'liq hayotiy voqealar, jarayonlar, holatlar, misollar, tajribalar, shaxslar, hodisalar, ahamiyatli sanalar, joylar, ob'ektlar, manbalar, loyihalar, o'yinlar, ekskursiyalar, tanlovlar, musobaqalar, festivalar, konsertlar, ko'rgazmalar, namoyishlar, ko'rsatuvlar, ko'rik, ko'rish, tinglash, o'qish, yozish, gaplashish, ishlash, o'ynash, sport qilish, san'at bilan shug'ullanish va boshqa faoliyatlar orqali tanishtirish, tashkil etish, o'tkazish, baholash va tahlil qilish.

- O'quvchilarni o'zlashtirayotgan mavzular bilan bog'liq hayotiy masalalar, muammolar, savollar, topshiriqlar, vazifalar, testlar, misol-tushunchalar, aniqlovchi shakllar, jadval, diagramma, grafik, rasmlar, kartalar, sxemalar, formulalar, algoritmlar, kod, dastur, loyiha, maket, model, prototip, mahsulot, xizmat va boshqa narsalar orqali o'rganish, o'ylash, hal qilish, yaratish, ishlab chiqarish, taqdim etish, baholash va tahlil qilish.

- O'quvchilarni o'zlashtirayotgan mavzular bilan bog'liq hayotiy fikrlar, mulohazalar, izohlar, sharhlar, tahlillar, xulosalar, natijalar, qarashlar, nuqtai nazarlar, munozaralar, muhahasalar, so'nggi so'zlar, xabarlar, maqolalar, referatlar, dars ishlar, kurs ishlar, bitiruv loyihalari, diplom ishlar, ilmiy ishlar, ijodiy ishlar, she'rlar, hikoyalar, qissalar, maqollar, insholar, rasmlar, musiqalar, video va boshqa narsalar orqali ifodalash, bildirish, yozish, o'qish, tinglash, ko'rish, baholash va tahlil qilish.

Ma'lumki, bolaning tarbiyasidagi javobgarliklar faqatgina ota-ona va ustoz zimmasida bo'lib qolmasdan oila, mahalla, maktab hamkorligi juda muhim rol o'ynaydi. Bu hamkorlik o'quvchilarning hayotga bo'lgan munosabatlarini shakllantirish, ularning hayotiy qiyofalarini yaratish, muammolari bilan bog'liq maslahatlarni berish, istaklarini qondirish, imkoniyatlarini kengaytirish, hayotiy xavflarini kamaytirish, xursandchiliklarini oshirishga yordam beradi. Shu o'rinda bu hamkorlikni mustahkam va uzoq vaqt saqlab turish uchun quyidagi maslahatlarni berib o'taman:"

- Oila, mahalla, maktab o'rtasida yaqin aloqa, ishonch, hurmat, hamdardlik, hamkorlik, hamjihatlik, hammaslahatlik, hammas'uliyat va hamhukumatlik ruhini shakllantirish.

- Oila, mahalla, maktab o'rtasida o'quvchilarning hayotga bo'lgan munosabatlarini, hayotiy qiyofalarini, hayotiy muammolari, hayotiy istaklari, hayotiy imkoniyatlari, hayotiy xavflari, hayotiy xursandchiliklari haqida o'zaro ma'lumot almashish, fikr almashish, maslahatlashish, yordamlashish, qo'llab-quvvatlashish, rag'batlantirish, taqdirlash va mukofotlash.

- Oila, mahalla, maktab o'rtasida o'quvchilarni hayotga tarbiyalashga oid ma'naviy-ma'rifiy, axloqiy-etik, ijtimoiy-huquqiy, iqtisodiy-ekologik, fan-texnologik, madaniy-san'at, sport-sog'lomlashtirish va boshqa sohalarda tadbirlar, loyihalar, musobaqalar, festivalar, konsertlar, ko'rgazmalar, namoyishlar, ko'rsatuvlar, ko'rik, ko'rish, tinglash, o'qish, yozish, gaplashish, ishlash, o'ynash, sport qilish, san'at bilan shug'ullanish va boshqa faoliyatlar tashkil etish, o'tkazish, baholash va tahlil qilish.

Mohiyatan, shuni anglab yetishimiz kerakki, farzandimizning yaxshi bo'lishi ham, yomon bo'lishi ham biz kattalarning qo'lida. Ularni voyaga yetkazayotganda eng kichik qismigacha e'tiborga olishimiz zarur. Hayotda yozilmagan, ammo unga amal qilinmasa, xunuk oqibatlariga olib keladigan qonunlar bor. Shulardan biri ustoz va shogirdlik munosabatlaridir. Xalq orasida ustoz va shogirdlik odobi, qadriyati, muloqot shartlari ana shunday yozilmagan qonunlar shaklida million yillardan buyon yashab, kamolga yetib, rivojlanib kelayotir. Biron bir kasb egasi yo'qki, u ustoz ko'rib kamolga yetmagan bo'lsin. Ustoz va shogirdlik rishtalari juda nozik bo'lib, sal qaltis harakat qilinsa, uzilishi, keyin ulanganda ham tugun qolishi mumkin. Ana shunday hol yuz bermasligi uchun, avvalo, shogird ustoziga cheksiz mehr qo'yishi, ishonishi, uning har bir so'zi, xatti-harakatini tushunishi, unga rioya qilishi shart. Shogird ustozidan o'rganganlarini maromiga yetkazib, mustaqil ish boshlashdan oldin ustozini rozi qilib, duosini olishi ham odat tusiga kirgan. Duo olmagan shogirdlarning esa kosasi oqarmagan, biri ikki bo'lmagan. Rozilik olish ko'ngil obodligini ta'minlashdir. Shogirdidan ko'ngli to'lgan ustozgina unga chin dildan fотиha beradi. Xalqimiz "Ustoz ko'rmagan shogird - har maqomga yo'rg'alar" degan hikmatli iborani bejiz to'qimagan. Xulosa o'rnida shuni aytishim kerakki, necha yillardan beri jon kuydirib, fidoyilik bilan ishlab kelayotgan yoshi ulug' o'qituvchilarni davlatimiz tomonidan hurmat-ehtirom bilan mukofatlash yoki chet el davlatlariga sayohatga yo'llanmalar berishni taklif qilaman. Axir, ustozlar bu mukofatlarga loyiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Ochiq darslarni o'tkazish va tahlil qilish metodikasi
2. "Kun.uz" rasmiy sahifasi, bolalarni ma'naviy-ma'rifiy tarbiyalash
3. "Xalq so'zi gazetasi" Agzam Mirzayev